УДК 65.012.8

Гарапко С. С.,
ss.garapko@gmail.com, ORCID ID:0009-0006-3578-4695,
здобувач, Львівський торговельно-економічний університет, м. Львів

ІНСТРУМЕНТАРІЙ КІЛЬКІСНОГО ТА ЯКІСНОГО ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ СТРАХОВОГО РИНКУ

Анотація. *У статті констатовано відсутність усталених підходів до трактування сутності економічної безпеки страхового ринку та інструментарію її оцінювання. Метою статті є дослідження та систематизація підходів до оцінювання економічної безпеки страхового ринку в сучасних умовах. Запропоновано розглядати економічну безпеку страхового ринку як інтегральну характеристику його спроможності до протидії існуючим і потенційним, локальним та системним ризикам, загрозам, небезпекам ендо- та екзогенного характеру, яка відображає його конкурентоспроможність, глибину, стійкість, результативність. Аналіз наукових підходів до вирішення проблеми оцінювання безпеки страхового ринку дозволив провести їх групування з виокремленням таких: 1) методичний інструментарій, в основу якого покладено визначення інтегрального показника безпеки страхового ринку; 2) підходи на основі розрахунку одиничного показника фінансової надійності або системи показників фінансової стійкості страхових компаній; 3) підходи на базі теоретичних засад побудови методики оцінювання фінансової надійності страховиків; 4) ризик-орієнтований підхід до оцінювання рівня безпеки страхового ринку; 5) індикаторний підхід до оцінювання безпеки страхового ринку, за яким пропонується використовувати в якості критеріїв глибину та конкурентоспроможність страхової галузі за трьома основними сферами: 1) важливість страхового сектора для розвитку економіки (загальний рівень страхового покриття); 2) рівень конкуренції, в т.ч. із іноземними страховими компаніями; 3) відносна значимість брокерів і агентів із розповсюдження страхових продуктів. Систематизовано існуючий інструментарій кількісного і якісного оцінювання економічної безпеки страхового ринку, запропоновано авторську методику визначення, яка включає такі індикатори: безпеки страхового ринку країни, ефективності його функціонування, ліквідності, ризику. Подальші дослідження у даному напрямі повинні стосуватися апробації запропонованого методичного інструментарію, розробки організаційно-економічного механізму забезпечення безпеки страхового ринку з конкретизацією його елементів, нормативно-правового та організаційного забезпечення.*

Ключові слова: безпека страхового ринку, показники-індикатори, рівень проникнення страхування, рівень щільності страхування, ризики, загрози, небезпеки.

Garapko S. S.,
ss.garapko@gmail.com, ORCID ID:0009-0006-3578-4695,
Postgraduate, Lviv University of Trade and Economics, Lviv

TOOLKIT FOR QUANTITATIVE AND QUALITATIVE ASSESSMENT OF THE ECONOMIC SECURITY OF THE INSURANCE MARKET

Abstract. *The article states the absence of established approaches to the interpretation of the essence of the interpretation of the essence of the economic security of the insurance market and the tools for its assessment. The purpose of the article is research and systematization of approaches to assessing the economic security of the insurance market in modern conditions. It is proposed to consider the economic security of the insurance market as an integral characteristic of its ability to counteract existing and potential local and systemic risks, threats and dangers of an endo- and exogenous nature, which reflects its competitiveness, depth, stability, and effectiveness. The analysis of scientific approaches to solving the problem of insurance market safety assessment made it possible to group them, highlighting the following: 1) methodical toolkit, which is based on the definition of an integral indicator of insurance market safety; 2) approaches based on the calculation of a single indicator of financial reliability or a system of indicators of financial stability of insurance companies; 3) approaches based on the theoretical foundations of building a methodology for assessing the financial reliability of insurers; 4) a risk-oriented approach to assessing the security level of the insurance market; 5) an indicator approach to assessing the security of the insurance market, according to which it is proposed to use as criteria the depth and competitiveness of the insurance industry in three main areas: 1) the importance of the insurance sector for the development of the economy (general level of insurance coverage); 2) level of competition, including with foreign insurance companies; 3) the relative importance of brokers and agents for the distribution of insurance products. The existing toolkit of quantitative and qualitative assessment of the economic security of the insurance market is systematized and the author's method of determination is proposed, which includes the following*

indicators: the security of the country's insurance market, the effectiveness of the functioning of the insurance market, the liquidity of the insurance market, the risk of the insurance market. Further research in this direction should be related to the approval of the proposed methodological toolkit and the development of an organizational and economic mechanism for ensuring the insurance market with the specification of its elements, regulatory and organizational support.

Key words: insurance market security, indicators, insurance penetration level, insurance density level, risks, threats, dangers.

JEL Classification: G22
DOI: https://doi.org/10.32782/2522-1205-2024-77-15

Постановка проблеми. Економічна безпека страхового ринку є комплексною характеристикою, яка відображає стан його розвитку, ресурсний потенціал, захищеність від ризиків екзогенного та ендогенного характеру, здатність задовольняти потреби корпоративних і роздрібних клієнтів у страхових послугах. Актуальність дослідження стану розвитку та рівня безпеки страхового ринку зумовлена особливими умовами функціонування, наявністю новітніх воєнних ризиків, скороченням кількості страховиків, зростанням вимог до основних показників ведення страхового бізнесу з врахуванням операційної та інвестиційної діяльності, її впливу на формування інноваційно-інвестиційного потенціалу розвитку економіки. Такі умови зумовлюють необхідність систематизації підходів до кількісного та якісного оцінювання економічної безпеки страхового ринку з врахуванням міжнародного та вітчизняного досвіду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні засади розкриття сутності управління економічною безпекою страхового ринку розкриті у роботах вітчизняних учених, таких як: Ситник Н., Тишковець М., Перетята М., Левковець Н., Бабич Л., Теслюк Н., Копилюк О., Музичка О., Світлична О., Юдіна С., Чуприна О., Женг В., Льою Ю., Денг Ю., Квон В. та інших. Поряд з тим, потребують подальшого дослідження питання удосконалення методичного інструментарію оцінювання безпеки страхового ринку та його апробації.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження та систематизація підходів до оцінювання економічної безпеки страхового ринку в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. В умовах сьогодення немає усталених підходів до трактування сутності економічної безпеки страхового ринку та індикаторів її оцінювання. Зокрема, вітчизняні учені трактують безпеку страхового ринку як динамічну характеристику стану та ресурсної спроможності функціонуючих суб'єктів забезпечити страховий захист в умовах ідентифікації потенційних і реальних ризиків, загроз, небезпек та здатності формувати інвестиційний потенціал для фінансування економічного зростання країни за рахунок розміщення резервів [1, с. 347].

Економічну безпеку страхового ринку, на нашу думку, доцільно визначати як інтегральну характеристику його спроможності до протидії існуючим і потенційним, локальним та системним ризикам, загрозам й небезпекам ендо- та екзогенного характеру, яка відображає його конкурентоспроможність, глибину, стійкість, результативність.

Варто констатувати, що немає визначеного методичного інструментарію оцінювання рівня економічної безпеки страхового ринку. Організація економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) пропонує показники, які на макрорівні є унікальними, оскільки жодна інша міжнародна інституція їх не консолідує та не відображає, а саме:

1) дані про загальну кількість страхових компаній, чисельність працівників, чисті премії, списані за внутрішніми та зовнішніми ризиками, за кордоном філіями, виплачені претензії та резерви, комісії, інвестиції за класами активів, акціонерний капітал, чистий інвестиційний дохід, наявна та мінімальна платоспроможність капіталу;

2) унікальні показники ефективності на макрорівні: частка ринку іноземних страховиків на внутрішньому ринку, премії на одного працівника, коефіцієнт прийнятого перестрахування, коефіцієнт утримання, коефіцієнт збитковості та інші [2].

Дані показники дозволяють розрахувати не лише рівень розвитку страхового ринку та його результативність на макрорівні, але й оцінити рівень безпеки й незалежності від іноземних інвесторів, щільність і проникнення страхування, конкурентоспроможність на глобальному рівні.

При цьому ОЕСР використовує для оцінки ризиків країни кількісні та якісні моделі, зокрема це CRAM – модель оцінки ризику країни, яка базується на кількісній оцінці фінансової, економічної та політичної ситуації, кількісній оцінці кредитного ризику країни. Якісна оцінка дозволяє розширити фактори, які на першому етапі не враховуються [3].

Згідно з даними Міжнародної асоціації органів страхового нагляду (IAIS) з наглядової точки зору оцінюються ринок країни, показники розвитку та існуючі ризики [4].

Для регулювання платоспроможності страховиків та на основі підходів до управління капіталом використовуються моделі, які групуються на принципі - орієнтовані та правило-орієнтовані [5].

У контексті дотримання Принципу 9 IAIS органи нагляду та регулювання повинні консолідувати й оцінювати основні дані функціонування страхових компаній та ринків, такі як:

– нараховані валові та чисті премії (за видами діяльності);

– активи, баланси посередників (неотримані премії), загальні зобов'язання;

– страхові відшкодування, витрати на врегулювання збитків, зароблені премії, сплачений капітал, корпоративні права, бізнес-моделі, залежність від іноземного капіталу;

– прибутки та збитки – чистий прибуток/збиток від андеррайтингу, від інвестицій, дивіденди страхувальникам, розподіл грошових коштів і інвестованих активів (за видами інвестицій);

– сплачені валові збитки (за видами діяльності, включаючи ексцедент збитків (непропорційне перестрахування);

– оцінка ризику катастроф (ідентифікація та оцінка ризиків природних небезпек у глобальному, регіональному та локальному масштабах, розвиток здатності прогнозувати небезпечні події, їх наслідки);

– зароблені премії, понесені збитки, понесені витрати на врегулювання збитків, витрати на андеррайтинг, чистий прибуток/збиток [4].

Даний підхід має прикладне значення, оскільки може слугувати основою для розробки методичного інструментарію оцінювання економічної безпеки в розрізі індикаторів, які відображають показники та ризики страхового ринку.

Індикатори фінансової надійності та безпеки страхування за методикою МВФ ґрунтуються на системі CARAMELS, яка включає показники та індикатори, представлені у табл. 1.

Показники за системою CARAMELS відображають параметри фінансової стійкості та надійності страховика, а окремі з них у контексті відображення параметрів доцільно використовувати для оцінки безпеки страхового ринку й окремих страховиків як суб'єктів господарювання.

У Сполучених Штатах NAIC створив набір обов'язкових фінансових коефіцієнтів, що використовуються як індикатори фінансової стійкості та безпеки страхових компаній у розрізі лайфових (12) і нелайфових (13). Основними параметрами оцінювання визначено: загальні коефіцієнти, коефіцієнти рентабельності, коефіцієнти ліквідності, коефіцієнти резервів. Дані коефіцієнти комплексно відображають стан страхового ринку і групуються в інформаційній системі IRIS, яка використовується органами регулювання і нагляду [7].

Таблиця 1

Індикатори МВФ для оцінювання ринку страхування*

Параметри системи CARAMELS	Індикатор
Достатність капіталу (C)	Чиста премія/капітал Капітал/загальні активи Капітал/технічні резерви
Якість активів (A)	(Нерухомість + некотировані акції + боржники)/загальні активи Дебіторська заборгованість/(валова премія + відшкодування за перестрахуванням) Акції/загальні активи Непрацюючі кредити до загальної суми валових кредитів
Перестрахування (R) та актуарна діяльність (A)	Коефіцієнт утримання ризику (чиста премія/валова премія) Чисті технічні резерви/середнє значення чистих збитків, виплачених за останні три роки Чисті технічні резерви/середня чиста премія, отримана за останні три роки
Рівень менеджменту (M)	Валовий прибуток/кількість працівників Активи на одного працівника (загальні активи/кількість працівників)
Прибуток і рентабельність (E)	Коефіцієнт збитків (чисті вимоги/чиста премія) Коефіцієнт витрат (витрати/чиста премія) Комбінований коефіцієнт = коефіцієнт збитків + коефіцієнт витрат Перегляд технічних резервів Інвестиційний дохід/чиста премія Інвестиційний дохід/інвестиційні активи Рентабельність капіталу (ROE)
Ліквідність (L)	Ліквідні активи/поточні зобов'язання
Чутливість до ринкового ризику (S)	Чиста відкрита валютна позиція/капітал Дюрація активів і пасивів

**Складено на основі [6].*

Згідно з наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29 жовтня 2013 року було затверджено Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України [8]. У цих методичних вказівках взагалі відсутній підпункт "безпека страхового ринку" (обчислюється лише два індикатори, які є у складі безпеки небанківського сектора): рівень проникнення страхування (страхові премії до ВВП), частка надходжень страхових премій трьох найбільших страхових компаній у загальному обсязі надходжень страхових премій (крім страхування життя). Такий підхід не відповідає сучасним практикам у міжнародному страхуванні, що зазвичай використовує такі методи як: "метод премії", "метод страхової щільності" та "метод проникнення страхування". На нашу думку, метод премії відображає загальний масштаб розвитку страхового ринку в кожній країні, але не чисельність населення. Метод щільності страхування враховує рівень зростання страхової діяльності з позицій чисельності населення. Проте дані показники не відображають зв'язок розвитку страхового ринку та економіки країни, спроможності страховиків до участі у її розвитку.

У відповідності до досліджень Женг В., Лью Ю., Денг Ю. запропоновано підхід, що називається "новий метод BRIP", на основі якого базується розрахунок показника та моделі "зростання страхової діяльності". Основним індикатором нового методу визначено "еталонний коефіцієнт проникнення страхування" або BRIP, який є показником рівня зростання страхування, скоригованого на базовий показник. На думку авторів, BRIP оцінює відносне співвідношення між проникненням страхування в країні та середнім у світі проникненням на економічному рівні, яке дорівнює відношенню ВВП країни на душу населення. Тобто визначається співвідношення між фактичним проникненням, яке стосується фактичного значення у певній країні, та еталонним проникненням [9].

На основі узагальнення підходів, розроблених IAIS, IMF, NAIC та іншими організаціями, доцільно запропонувати основні індикатори оцінки економічної безпеки страхового ринку, до яких віднесено:

1. Загальні індикатори безпеки страхового ринку країни:

1.1) коефіцієнт проникнення страхування;

1.2) коефіцієнт щільності страхування;

1.3) частка компаній із іноземним капіталом на страховому ринку;

1.4) коефіцієнт ринкової концентрації (індекс Герфіндаля);

1.5) показники, пов'язані з концентрацією в окремих класах страхування;

1.6) частка страхування життя на страховому ринку;

1.7) обсяг премій;

1.8) обсяг страхування (андеррайтингу).

2. Індикатори ефективності функціонування страхового ринку:

2.1) рентабельність активів;

2.2) рентабельність капіталу;

2.3) рентабельність премій;

2.4) прибуток від операційної діяльності;

2.5) прибуток від інвестицій;

2.6) коефіцієнт активів перестрахування;

2.7) прибуток (збиток) від перестрахування;

2.8) коефіцієнт утримання.

3. Індикатори ліквідності страхового ринку:

3.1) коефіцієнт загальної ліквідності;

3.2) коефіцієнт поточної ліквідності;

3.3) коефіцієнт покриття.

4. Індикатори ризику страхового ринку:

4.1) показники ринкового ризику;

4.2) показники системного ризику;

4.3) показники кредитного ризику;

4.4) показники ризиків збалансованості активів і пасивів.

На основі аналізу наукових підходів до вирішення проблеми оцінки безпеки страхового ринку проведено їх групування з виокремленням наступних:

1. Методичний інструментарій, в основу якого покладено визначення інтегрального показника безпеки страхового ринку, де пропонується формування системи індикаторів, за допомогою яких можна врахувати основні особливості страхової діяльності, а за їх зміною фіксувати ступінь реалізації відповідних загроз. Індикатори-показники групуються за напрямами впливу на стан безпеки страхового ринку: стимулятори і дестимулятори.

2. Підходи на основі розрахунку одиничного показника фінансової надійності або системи показників фінансової стійкості страхових компаній.

3. Підходи на базі теоретичних засад побудови методики оцінювання фінансової надійності страховиків.

4. Ризик-орієнтований підхід до оцінювання рівня безпеки страхового ринку [10].

На нашу думку, систематизацію ризиків у формуванні безпеки страхового ринку необхідно здійснювати з дотриманням чотирьох основних положень:

– формування системи безпеки страхової компанії як суб'єкта господарювання з позицій здатності формувати страхові фонди для забезпечення фактичної та нормативної платоспроможності й здатності розраховуватися за своїми зобов'язаннями;

– кількісне та якісне оцінювання ризиків страхувальників, які переходять на страховика відповідно до укладених договорів і їх впливу на рівень безпеки;

– комплексне оцінювання рівня безпеки страхового ринку на основі ризик-орієнтованого підходу;

– оцінювання інвестиційного потенціалу страхового ринку в контексті дотримання безпеки вкладень та дохідності. Управління ризиками страховика за напрямом інвестування охоплює: 1) ризик інвестицій в акції; 2) процентний; 3) валютний; 4) ризик спреду; 5) майновий; 6) ризик ринкової концентрації та інші.

5. Індикаторний підхід до оцінювання безпеки страхового ринку, за яким пропонується використовувати

в якості критеріїв глибину та конкурентоспроможність страхової галузі за трьома основними сферами: 1) важливість страхового сектора для розвитку економіки (загальний рівень страхового покриття); 2) рівень конкуренції, в т.ч. із іноземними страховими компаніями; 3) відносна важливість брокерів і агентів із розповсюдження страхових продуктів.

Висновки і перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Проведені дослідження дозволили констатувати відсутність усталених підходів до трактування сутності поняття "економічна безпека страхового ринку" та методичного інструментарію її оцінювання. Запропоновано авторське визначення сутності економічної безпеки страхового ринку як інтегральної характеристики його спроможності до протидії існуючим і потенційним локальним та системним ризикам, загрозам, небезпекам ендо- та екзогенного характеру, яка відображає його конкурентоспроможність, глибину, стійкість, результативність.

Систематизовано існуючий інструментарій кількісного та якісного оцінювання економічної безпеки страхового ринку, запропоновано авторську методику визначення, яка включає такі індикатори: безпеки страхового ринку країни, ефективності функціонування, ліквідності, ризику.

Подальші дослідження у даному напрямі повинні стосуватися апробації запропонованого методичного інструментарію, розробки організаційно-економічного механізму гарантування безпеки страхового ринку з конкретизацією його елементів, нормативно-правового та організаційного забезпечення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Копилюк О. І., Музичка О. М., Гап'як С. С. Механізм забезпечення безпеки страхового ринку України. *Бізнес Інформ.* 2022. №1. С. 345-350.
2. Kwon W. Jean and Wolfrom Leigh. Analytical tools for the insurance market and macro-prudential surveillance. *OECD Journal: Financial Market Trends Volume.* 2016. № 1. P. 3. URL: https://www.oecd.org/pensions/Analytical-tools-insurance-market-macro-prudential-surveillance.pdf.
3. Petrová M., Krügerová M., Kozieł M. Methods of evaluating international risks in the insurance market. *Acta academica karviniensia.* 2020. Vol. XX(1). P. 31-46.
4. IAIS Global Insurance Market Report (GIMAR). International Association of Insurance Supervisors. Basel. 2015. URL: https://www.iaisweb.org/category/global-insurance-market-report-gimar/page/3.
5. Garayeta A., De la Peña J. I., Trigo E. Towards a Global Solvency Model in the Insurance Market: A Qualitative Analysis. Sustainability 2022, 14, 6465. URL: https:// doi.org/10.3390/su14116465.
6. Financial Sector Assessment: A Handbook, the International Bank for Reconstruction and Development, theWorld Bank and the International Monetary Fund, Washington, DC. 2005. URL: https://www.imf.org/en/Publications/Manuals-Guides/Issues/2017/01/01/Financial-Sector-Assessment-A-Handbook-18600.
7. Insurance Regulatory Information System Ratios (IRIS) Manual, National Association of Insurance Commissioners, Kansas City. NAIC. 2015. URL: https://content.naic.org/sites/default/files/publication-uir-zb-iris-ratios-manual.pdf.
8. Методичні рекомендації щодо розра-хунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України № 1277 від 29 жовтня 2013 р. URL: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm.
9. Zheng W., Liu Y., Deng Y. A Comparative Study of International Insurance Markets. The Geneva Papers on Risk and Insurance - Issues and Practice. 2008. Vol. 34. P. 85-99. URL: https://link.springer.com/article/10.1057/gpp.2008.37.
10. Krenn G., Oschischnig U. Systemic Risk Factors in the Insurance Industry and Methods for Risk Assessment. URL: https://www.oenb.at/dam/jcr:889754c6-5cb2-4f90-b931-1f4b81175a08/fsr_06_risk_factors_tcm16-9500.pdf.

REFERENCES

1. Kopylyuk, O. I. Muzychka, O. M. and Hap″yak, S. S. (2022), Mekhanizm zabezpechennya bezpeky strakhovoho rynku Ukrayiny, *Biznes Inform,* №1, c. 345-350.
2. Kwon W. Jean and Wolfrom Leigh (2016), Analytical tools for the insurance market and macro-prudential surveillance, *OECD Journal: Financial Market Trends Volume,* № 1, p. 3, available at: https://www.oecd.org/pensions/Analytical-tools-insurance-market-macro-prudential-surveillance.pdf.
3. Petrová M., Krügerová M. and Kozieł M. (2020), Methods of evaluating international risks in the insurance market, *Acta academica karviniensia,* vol. XX(1), p. 31-46.
4. IAIS (2015), Global Insurance Market Report (GIMAR). International Association of Insurance Supervisors. Basel., available at: https://www.iaisweb.org/category/global-insurance-market-report-gimar/page/3.
5. Garayeta A., De la Peña, J. I. and Trigo E. (2022), Towards a Global Solvency Model in the Insurance Market: A Qualitative Analysis. Sustainability 2022, 14, 6465, available at: https:// doi.org/10.3390/su14116465.
6. Financial Sector Assessment: A Handbook, the International Bank for Reconstruction and Development, theWorld Bank and the International Monetary Fund, Washington, DC. 2005., available at: https://www.imf.org/en/Publications/Manuals-Guides/Issues/2017/01/01/Financial-Sector-Assessment-A-Handbook-18600.
7. Insurance Regulatory Information System Ratios (IRIS) Manual, National Association of Insurance Commissioners, Kansas City. NAIC. 2015., available at: https://content.naic.org/ sites/default/files/ publication-uir-zb-iris-ratios-manual.pdf.
8. Metodychni rekomendatsiyi shchodo rozrakhunku rivnya ekonomichnoyi bezpeky Ukrayiny :

nakaz Ministerstva ekonomichnoho rozvytku i torhivli Ukrayiny № 1277 vid 29 zhovtnya 2013 r., available at: http://cct.com.ua/2013/ 29.10.2013_1277.htm.

9. Zheng W., Liu Y. and Deng, Y. A. (2008), Comparative Study of International Insurance Markets. The Geneva Papers on Risk and Insurance - Issues and Practice. Vol. 34. P. 85-99, available at: https://link.springer.com/article/10.1057/gpp.2008.37.

10. Krenn G. and Oschischnig U. Systemic Risk Factors in the Insurance Industry and Methods for Risk Assessment, available at: https://www.oenb.at/dam/jcr:889754c6-5cb2-4f90-b931-1f4b81175a08/fsr_06_risk_factors_tcm16-9500.pdf.

Стаття надійшла до редакції 24 квітня 2024 року